

TÜRKİYE NOGAYLARI'NIN 9. ULUSLARARASI SABANTOY ŞÖLENİ

Ülkü Çelik Şavk

Mevsim geçişlerinin toplumlar üzerindeki etkilerini, gelenekselleşmiş kimi ritüellerde görmek mümkündür. Coğrafi konumların belirlediği iklimsel değişikliklerle birbirinden farklı tarihlere gerçekleştirilse de dayanağı aynı veya benzer kutlamalar, tarihte olduğu gibi günümüz toplumlarında da birliktelik ve dayanışma sembolleri olarak yaşanmakta veya yaşatılmaya çalışılmaktadır. Doğanın yıkıcı kış koşullarına rağmen her yıl yeniden dirilişi, insanlara güçlüklerle mücadele gücü ve ilhamı verdiği için “bahar bayramları”, dünya üzerindeki birçok toplumun ortak ritüeli gibidir. Bunlardan bazıları doğrudan baharla ilişkilendirilmemekle beraber, temelinde yeniden doğuş veya kötülüğe karşı iyiliğin galibiyeti olması yönüyle aslında aynı çerçevede değerlendirilmektedir. Yahudilerin “Purimⁱ” bayramı ve Hristiyanların “Paskalyaⁱⁱ” kutlamaları buna örnek gösterilebilir.

Türk devlet ve toplumlarında bahar mevsiminin gelişi tarihsel dönemlerde olduğu gibi günümüzde de gelenekselleşmiş çeşitli törenlerle kutlanmaktadır. Bu kutlamaların en yaygın ve bilineni Nevruz’dur. Sözcük anlamı “yeni gün” olan ve kökeni İranî dillere giden bu bayramın tarihsel izlerine ilk olarak Pers medeniyetinde rastlanmaktadırⁱⁱⁱ. Purim ve Paskalya gibi Mart ayı sonlarına, yaygın olarak da 21 Mart’a denk gelen Nevruz, kutlayan toplumlarca yeni bir yılın başlangıcı olarak kabul edilir.

Türk toplumlarında Nevruz’un yanı sıra yine doğa olayları ile ilişkili farklı bayram ve kutlamalar da önemli yer tutmaktadır. Saha’ların *Isiah*, Kırım Tatarları’nın *Tepreş*, Tatar’ların *Sabantuy* ve Nogay’ların *Sabantoy* bayramları bunlardan birkaçıdır. Baharın gelişini, dolayısıyla doğanın yeniden dirilişini simgeleyen Nevruz gibi Mart ayında düzenlenen *Isiah* bayramı dışındakiler doğanın yeniden üretmeye başladığı bir zaman dilimi olan Mayıs sonu veya Haziran başında kutlanmaktadır.

“Saban şöleni”, yani sabanın toprakla buluştuğu günlerin toplumsal bir şölene dönüştürüldüğü ve daha yaygın olarak da Tatarlara atfedilen *Sabantuy* bayramı, genel kabulün aksine Türkiye’de Nogayların sahip çıktığı bir gelenek olarak yeniden canlandırılmaya çalışılmaktadır. Türkiye’de son yıllarda yaygınlaştırmak için uğraşılan bayramlardan bir diğeri de Kırım Tatarlarının *Tepreş*’idir.

Benzeri bayramlarda olduğu gibi Sabantoy bayramının da tarihte belli karakteristikleri varmış. Bunlardan bazıları;

“Her yıl aynı yerde olsa bile temsili bir yer belirleme çalışması yapılır,

Gençler şarkı eşliğinde ev ev dolaşıp hediye toplar,

Toy günü, gençlerin topladığı hediyeler taşlılara emanet edilir ve bunlar yarışmalarda dereceye girenler verilir,

Toy meydanına da şarkı söyleyerek tek tek veya ailece girilir,

Mutlaka at yarışı düzenlenir,

Güreş de mutlaka yapılması gereken yarışlardandır,

Testi kırma, ağızda yumurta taşıma, çuval içinde koşma, ağaca tırmanma vb yarışmalar düzenlenir.

Toy günü özel yemekler hazırlanır ve hep birlikte yenir”^{iv}.

Doğal olarak Türkiye’deki kutlamalarda bu karakteristiklerden çoğuna artık rastlanmıyor. Bazıları imkânsızlıktan bazıları vakitsizlikten ve belki de bazıları unutulmuş olmaları nedeni ile gerçekleştirilemiyor. Unutulmaları da son derece doğal, zira ilki 1988 yılında Konya’nın Kulu İlçesine bağlı Ağılbaşı Köyü’nde düzenlenen Sabantoy bayramı, Nogayların Türkiye’ye göçlerinden bir asır hatta biraz daha fazla bir zamanda gerçekleştirilebilmiş. Nogay yaşlılarının dede ve ninelerinin kendilerine sözlü anlatılarından bildikleri tarihî sabantoylara bakınca günümüz kutlamaları kimine göre pek yüzeysel kalıyor. Büyüklerinden duyduğu kadarıyla sabantoyun geçmişte nasıl kutlandığını bir Nogay yaşlısı olan Mehan Dağtekin şu sözlerle anlatıyor:

Sabantoy, qıdırellezde etilgen şenlik. Köylüler, caslar, kızlar, qartlar toplanıp şenlik eterler. Qıdırellezde cumurtgalar qaynatılıp, boyanıp; tavlarga şıgılır. Aslar asılır. Şıtpıtqa (pılav sûtben pısırılıp, ortası aşılıp sarımay quyulup; qartlardı şagırıp tuası ettirilgen as) dengen as asılır. Tım bunlar, sabanga ketiyagganda etilir. Sabandı bolıp kelgende uyde cengeleri qayınlarını cavun cavsın dep sulaydılar. O sene bereketli bolsın dep dualar etilgen, şenlikler etilgen qıdırellez bayramıdır saban toyı.

“Sabantoy, hıdırellezde yapılan şenliktir. Köylüler, gençler, yaşlılar toplanıp şenlik düzenlerler. Hıdırellezde yumurtalar kaynatılıp, boyanıp dağlara çıkılır; yemekler pişirilir. Şıtpıtka (pılav, sütle pişirilip, ortası açılıp tereyağ konulup; yaşlılar çağrılıp duası edilen yemek) denen yemek pişirilir. Tüm bunlar sabana giderken yapılır. Sabandan gelince evde yengeler, kayın biraderlerini yağmur yağsın diye sularlar. O sene bereketli olsun deyip dualar edilen, şenlikler düzenlenen hıdırellez bayramıdır sabantoyu.”^v

Sabantoy’un ve benzeri kültürel ritüellerin Türkiye Nogayları için ne anlama geldiğini ise bir Nogay genci olan ve kültürlerini korumak için çeşitli bilimsel çalışmalar yapmış, özellikle de dillerini unutmamak için kişisel bir çaba içinde olduğu açık biçimde diğer yaşlılarından ayrılan Dilek Çetin Aslan, şu sözlerle bütün Nogayların sesi oluyor.

Bir zamanlar sabantoyu etken , qopuz şalıp qaneqi tepken, Ramazan’da úy úy gıdırıp şaramazan aytgan, davaryózú şenligi etgen, qarşılıqlı otırıp şınlaşgan, şenliklerde şerkeşek tepqen, balam cúrsún dep qalaqay digirtgan, cıqlı savıp qımız etip işgen, keyşeklerdi şimıldıqqa algan, ballarına ertengi anlatıp aynenni aytgan, atlardı şabıp yarıştırgan, şıtqatım etip úy úy gıdırırgan, erene qazanlarde şıtpıtqa,

et, sorpa asgan, toy toylap, cır cırlap, gıdırıp turgan atalarımız, ayyelerımız qayerdeler?

Menım qolumda “Nogaylıgımdı yaşayman.” diyegim heş bir şeyimiz qalmaptı, coq bolıp ketıptı. “Nogalıgımdı yaşayman.” diyegim bir tilimiz bir de Nogay şayımız qalıptı. Nufusu ketgen saytın azalgan atalarımızdın qonup- kóşúp, mında kelıp kondırgan kóylerimizge de (Qaraqura, Şeker, Agın, Qırqquyu, Sıdametlı, Kóstengıl, Mandıra) sahıp şıkbamız keregır.

Aqtopraqlarda, Qaraçay-Çerkez Cumhuriyeti’nde, Dağıstan Cumhuriyeti’nde, Qırım’da, Romanya’da,... vs. bar bolgan Nogay Tatarları bırbırevni aruv bellep, bırbırevne aruv sahıp şıgıp qolımızdaki degerlerdı yaşatbaq keregır.

“Nogaylar, eskiden saban toyu yapıp, kopuz çalarak kaneki tepip, Ramazan aylarında da ev ev gezerek Ramazan manileri söyleyip, karşılıklı oturup atışıp, şenliklerde serkeşek tepip, çocuğum yürüsün diyerek kalakay çevirip, at sağarak kımız yapıp, gelinlerini şımıldığa alıp, çocuklarına masallar anlatıp, ninni söyleyip, atları koşturup yarıştırap, şıtkatım diyerek ev ev dolaşarak erzak toplayıp, büyük kazanlarda şıtpıtka, et, çorba pişirip, düğünler yapıp, şarkılar söyleyip yaşarlardı. Bu gelenekler eskiden olduğu gibi bu köylerde yaşatılmıyor.

Yalnızca Nogay dili ve Nogay çayı yaygın olarak yaşatılıyor. Nufusu gittikçe azalan Nogayların yaşadıkları bu köylerde (Karakura, Şeker, Akin, Kırkkuyu, Seyitahmetli, Boğazören, Ağılbaşı) Nogay halkının geleneklerine eskiden olduğu gibi sahip çıkması gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde, Karaçay- Çerkez Cumhuriyeti’nde, Dağıstan Cumhuriyeti’nde, Kırım’da, Romanya’da,... var olan Nogay Tatarlarının birbirlerini tanınması, birbirlerine sahip çıkması, ellerinde kalan son değerleri gelecek kuşaklara da aktararak yaşatması gereklidir.^{viı}

Dilek Çetin’in ifade ettiği bu dilekler, aslında Türkiye’de yaşayan Nogayların ortak arzuları. Bunların gerçekleşmesi için de somut adımlar atıyorlar. Kurdukları sivil toplum örgütleri ile bir araya gelmeye ve el birliği ile gelenekselleşmiş bazı değerlerini yeniden canlandırmaya çabalyorlar. İşte sabantoy şölenleri de bu bilinçle düzenleniyor. İlki 1988 yılında düzenlenen bu şölenin ikincisi, kimi örgütlenme sorunları nedeni ile ancak 2004 yılında gerçekleştirilebilmiş. Her yıl başka bir yerde toplanma karakteristiğine uygun olarak bu kez Kulu’nun Kırkkuyu Köyü ev sahipliği yapmış şölene. Bundan sonra ciddi ivme kazanan Sabantoy etkinliklerinin üçüncüsü hemen bir yıl sonra 2005’te Şereflikoçhisar’ın Şeker Köyü’nde ve ertesi yıl 2006’da Kulu’nun Seyitahmetli Köyü’nde düzenlenmiş.

Başarı ile ve kesintisiz gerçekleştirilen Sabantoy şölenleri, Türkiye Nogaylarının birleşme arzularını ve kendi kültürel değerlerine sahip çıkma duygularını da güçlendirmiş ve bu anlamda bir özgüven oluşmasına yardımcı olmuş. Dernekleşme faaliyetleri hızlanmış ve dernek sayısı artmış. Dernekler arası işbirliği gelişmiş. 2007 yılında Şereflikoçhisar’ın Akin Köyü’nde düzenlenen 5. Sabantoy Şöleni bu işbirliğinin bir göstergesi niteliğinde dört derneğin ortak etkinliği olarak düzenlenmiş.

Sabantoy şölenini her yıl düzenleme çabaları 2008 yılında Boğazören Köyü'nde, 2009 yılında ise Doğankaya Köyü'nde olmak üzere sürmüştü ancak bundan sonraki şölen 2011 yılında ve Mayıs ayı yerine ancak Kasım ayında Ağılbaşı Köyü'nde gerçekleştirilebilmiş. Arada bir yıllık bir kesinti olmasına rağmen 2007 yılından sonra düzenlenen şölenleri uluslararası niteliğe kavuşturma çalışmaları bu yıl çok daha başarıyla sonuçlanmış ve 8. Sabantoy Şöleni'ne hem Türkiye'den çeşitli büyükelçilik temsilcileri hem de yurtdışından çok sayıda konuk katılmış.

Türkiye'de yaşayan Nogayların çok önem verdikleri ve belki de ata yurtlarından zorla koparılmış ecdatlarını bazı geleneklerini canlandırma yoluyla yad etme olarak da değerlendirilebilecek sabantoy şölenlerinin sonuncusu 9. *Uluslararası Sabantoy Şöleni* 26 Mayıs 2013 Pazar günü Kulu'ya bağlı Kırkkuyu Köyü'nde başarılı bir organizasyonla kutlandı.

Mart ayı başlarında yapılması kararlaştırılan 2013 Nevruz Şöleni çalışmalarına Nogay derneklerinin çoğu ve bazı belediyeler ile köy muhtarlıkları katılmış. Sabantoy'un karakteristiklerinden olan yer tespiti sembolik de olsa yapılmış ve Konya'nın Kulu ilçesine bağlı Kırkkuyu Köyü'nün bu yılki şölenin ev sahibi olmasına karar verilmiş. Bundan sonraki çalışmalar etkinlik giderlerini karşılayacak kurum ve kuruluşları ziyaret, davet edileceklerin belirlenmesi, etkinlik programının yapılması ve görev paylaşımı olmuş.

27 Mayıs 2013 Pazar günü saat 14.00'da Sabantoy şöleni mehteran takımının şölen alanına girmesi ile başladı. Şölen alanı girişinin sağ tarafında protokol için bir bölme ayrılmıştı. Resmi kurum ve sivil toplum örgütlerinin temsilcileri bu bölümde ağırlanıyordu. Protokolün hemen

yanında Akin Köyü'nün tanıtımının yapıldığı küçük bir alan ve onun yanında da Nogay mutfağında önemli bir yeri olan şıbörək / şırbörək "çibörək" ve şay "çay" pişirilen ve çevresi yer minderleri ile döşenmiş bir tür saha mutfağı oluşturulmuştur.

Akin Köyü tanıtım bölümü ve akerdeon çalan bir Nogay kurtgası.

Şibörek yapan Nogay cengeleri.

Şibörek ve Nogay şayı.

Nogay şayı malzemeleri.

Şölen alanı girişinin tam karşısındaki genişçe bir alan Nogay kurtgalarına ayrılmıştı. Gençler genellikle hareket halinde oldukları için orta yaş üstü Nogay hanımlar burada sohbet edip, meydanda yapılan gösterileri izliyorlar, kimi hanımlar ise torunları ile ilgileniyor, bir taraftan da kendilerine ikram edilen yiyecekleri yiyip, Nogay şaylarını yudumluyorlardı. Geleneksel kıyafetleri bakımından herhangi bir Anadolu köyündeki hemcinslerinden pek de farklı olmayan bu hanımların, daha çok fiziksel özellikleri ile o alanda yaşatılmak istenen kültürün bir parçası oldukları anlaşılıyordu.

Nogay kurtgalari.

Bir Nogay balası.

Kurtğaların sağında, sahenin ise solunda kalan bölüm Nogay kartlarına ayrılmıştı. Genel olarak Türk kültürünün önemli özelliklerinden biri olan ancak gün geçtikçe az da olsa deformasyona uğramış gibi görünen genç kuşakların yaşlılarına gösterdikleri saygı, kendi ifadelerine göre Nogaylarda eski zamanlardaki önemini korumakta imiş. Yaşlılara hitap ederken isimlerinden sonra “ata” sözcüğünü kullanmak vasıtasıyla da onlara verdikleri önemi bir biçimde göstermiş oluyorlar.

Alana girişin sol tarafına bir çadır kurulmuştu. Üst kısmında tündük de bulunan bu çadırın zemini çeşitli Nogay motiflerinin yer aldığı kilim ve keçe ile duvarları da yine farklı desendeki yaygılarla döşenmişti. Sol tarafta da Nogay ve Türk bayrakları asılmıştı. Çadırın kenarlarına ise minderler yerleştirilmişti. Bu çadıra girenlerin bir kısmı bir süre dinlenip sohbet ediyor, bazıları kapıdan bakıp çıkıyor, kimi müzisyenler de az sonra verecekleri konserin provasını yapıyorlardı.

Nogay çadırının tündüğü.

Dombira çalan müzisyenler. Konserde Arslanbek Sultanbekov'a eşlik ettiler.

Nogay çadırının hemen yanında yer alan seyyar sahnede önce etkinliği düzenleyen dernek başkanları ile trene katılan bazı kurum yetkilileri açış konuşmalarını yaptı. Sunuculuğunu biri kız biri erkek iki Türkiye Nogayı gencin yaptığı 9. *Uluslararası Sabantoy şöleni* halk dansları gösterileri ile devam etti. Ahmet Yesevi Üniversitesi Halk Dansları Topluluğu'nun çeşitli Türk topluluklarından örnekler sergilediği bu gösteride Nogay halk dansı olan Kara Corga çok ilgi çekti. Etkinlik süresince birkaç kez alınan bu müzik eşliğinde Nogaylar bol bol dans ettiler.

Kara Corga dans gösterisi.

Kara Corga dansı yapan Nogaylar.

Hasan Sağındık, Beşir Ahmet Köse ve Ercan Tuna'nın da şarkıları ile katıldığı etkinliğin asıl yıldızı Aslanbek Sultanbekov idi. Kuban Nogaylarından olduğunu kendisi ile yapılan söyleşilerde özellikle vurgulayan Sultanbekov, dombırası ile Nogayların sesi olmuş durumda. Şu an Kazakistan'ın başkenti Astana'da yaşayan sanatçı, sözü ve bestesi kendisine ait olan Dombıra şarkısı ile Türk dünyasının çok sevdiği bir müzik adamı. Sinan GÖNÜLTAŞ, Fatih ULUTAŞ ve Nurlan KURMANAKAYEV eşliğinde üç şarkılık bir mini konser veren Sultanbekov, tamamı kızlardan oluşan Süyümbike Grubu'nun konserine de dombırası ile katıldı. Son derece alçak gönüllü ve sempatik tavırları ile bir kez daha çevresindekilerin gönlünü kazanan sanatçı, kendisini sevenlerle bol bol fotoğraf çektirip sohbet etti.

Aslanbek Sultanbekov

Süyümbike Grubu

Hem *Tehlikedeki Diller Projesi* misyonu gereği, hem de kişisel ilgi ve isteğimiz doğrultusunda katıldığımız Sabantoy Şöleni'nde biz de en az Nogay kardeşlerimiz kadar heyecanlı ve coşkulu idik. Zaman zaman dans ve şarkılara eşlik ettik, bazen de yakıcı güneşten çardak altlarına sığınıp şay içip, şıbörök yedik. Ayrıca, şölene Kulu ve Şereflikoçhisar'daki Nogay köyleri yanı sıra Türkiye'nin birçok şehrinde gelen genç yaşlı Nogayları topluca bulmuşken uzun uzun sohbet ettik. Uzun sohbetlerimizden biri de Aslanbek Sultanbekov ile idi. İki saatten biraz da fazla süren bu sohbetin bazı bölümlerini kısa bir zaman sonra web sayfamızda yayımlayacağız. Ancak, burada hemen belirtmek isteriz ki Sultanbekov, elde etmiş olduğu ünü fazlasıyla hak etmiş biri. Kendisini yalnızca müzisyen olarak değil, tarihini ve kültürünü çok iyi bilen bir aydın olarak da değerlendirmek gerek.

Müzik hayatına klasik gitar eğitimi ile başlamış olan sanatçı, sohbet bitiminde bize iki parçalık bir gitar dinletisi de sundu. Sesi ve sözleri ile bizi farklı zaman ve mekânlara taşıyan Sultanbekov, daha önce de Türkiye'de bulunmuş. Hatta birkaç konser bile vermiş. Televizyon kanallarında çeşitli programlara katılmış. Bu programlarda hem dombırayı hem de Nogayları tanıtmış. Ziyaretleri Türkiye ile de sınırlı değil. Benzer tanıtım faaliyetlerini bazı Avrupa ülkelerinde de gerçekleştirmiş.

Birlikte fotoğraf çekirme ricamızı geri çevirmeyen Aslanbek Sultanbekov, kendisini ortamıza alma isteğimizi ise kabul etmedi. Nogay geleneklerine göre, hanımların bulunduğu

ortamlarda her iki uğta da erkeklerin bulunması gerekirmiş. Zira uğta kalan hanımlar, dışarıdan gelebilecek olası tehlikelere karşı koruma altında bulundurulmalılar imiş. Bir uğta Sultanbekov, diğer uğta Tamas'ın koruması altında ęektirdiđimiz bu fotoğraf, bizim için en az sabantoy şöleni kadar güzel bir final oldu.

Soldan sağa: Aslanbek Sultanbekov, Aslıhan Keleş, Serap Pılgır, Edanur Sağlam, Sür Eker, Ülkü ęelik şavk, Tamas Csyerni.

26 Mayıs 2013 Pazar günü saat 14.00'da başlayan 9. Uluslararası Sabantoy şöleni, saat 19.30 civarında en son bizim ayrılmamızla son buldu.

ⁱ Bu bayram kahraman kraliğe Esther'in halkını şeytan Haman'ın gazabından koruması ve zaferi için kutlanmaktaydı. Bu bayrama "Passover" da denmekteydi ve Exodus'ta geğen bir katliam öyküsü üzerine kuruluydu. Bu öyküye göre ölüm melekleri Yahudilerin evlerinin üzerinden geğerek kapıları kurban kanıyla işaretlenmemiş evlerin en büyük oğlunu öldürdüler. Bayram bu katliamdan kurtulmanın bir sembolü olarak kutlanmaktaydı (<http://eski.bgst.org/dans/arastirma.asp?id=54&bn=6&righthtml=hristryanbaharbayram>).

ⁱⁱ Paskalya (Latince: *Pascha*, Yunanca: Πάσχα, *Pascha*, Aramice: ܦܫܬܐ, "Pash̄a"), Hıristiyanlıktaki en eski ve en önemli bayram. İsa'nın çarmıha gerildikten sonra 3. günde dirilişi kutlanır. Doğu ve Batı kiliseleri arasında farklılıklar olmakla beraber, Paskalya dönemi yaklaşık olarak Mart sonundan Nisan sonuna kadar olan dönemdir. Her sene sabit bir tarihte gerçekleşmeyen ve dünya kiliselerinin çoğunda Pazar günü kutlanan Paskalya Günü ise, Kıyam Yortusu, Diriliş Pazarı ya da Diriliş Günü olarak da adlandırılır (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Paskalya>).

ⁱⁱⁱ <http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,12142/nevruz-bayrami.html>

^{iv} <http://www.millifolklor.com/tr/sayfalar/38/38.pdf>

^v Dilek Çetin, Nogaylar Üzerine (Doğankaya, Şeker, Akin Köyleri) Sözlü Tarih Çalışması, Basılmamış Yüksek lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.

^{vi} Dilek Çetin, age.